

A PROBLEMATIC INDENTATION IN THE IMMEDIATE VICINITY OF A DISPUTED SIGNATURE ON A NOTARIAL TESTAMENT

Aurelia KOTARBA-PAWŁOWICZ, Marcin KUNICKI

Institute of Forensic Research, Kraków, Poland

Abstract

The present article arose on the basis of a case in which an evidential signature on a notarial last will was forged. What was unusual about this case was not only the fact that the counterfeit signature was signed on a document verified by a “person of public trust”, but also the fact that it was necessary to establish the provenance of a non-standard indented impression in the vicinity of the signature.

Key words

Handwriting; Signature identification; Forgery of the document; Indented impressions.

Received 14 February 2012; accepted 25 April 2012

In December 2004, a public prosecutor’s office formulated an indictment against a notary as well as against a married couple, Cecylia and Dariusz E., and their son Franciszek E. The notary was accused of certification of an untruth due to his certifying that Genowefa L. had signed a notarial testament in her own handwriting and also of perjury concerning the circumstances of the supposed act of signing. The other defendants were accused of forgery of Genowefa L.’s signature. The charges were pressed on the basis of two expert reports in the field of forensic handwriting examination, which questioned the authenticity of Genowefa L.’s signature. The case went to court. During judicial proceedings, another two expert opinions in the field of handwriting examination were prepared, based on the original last will (testament). These expert reports confirmed the inauthenticity of Genowefa L.’s signature and attempted to explain the method of forgery [2]. According to their authors, the signature was created by tracing an indentation, which had previously been impressed in the paper, with a writing instrument. Due to objections to the expert opinions raised by the accused persons and their defence counsels, the court commissioned the Institute of Forensic

Research to present its own expert opinion and settle the dispute over the origins of the questioned signature.

According to the defendants, the last will had been drawn up by the notary at Dariusz E.’s request. The document stated that the testator’s last will was to bequeath her whole share in real estate to her grandson Franciszek E. The act of signing, they said, had taken place in Genowefa L.’s house, a day after a verbal agreement between Dariusz E. and the notary, due to Genowefa L.’s ill health, which had made it impossible for her to go to the notary’s office in person. Genowefa L. had serious problems with walking and communication as well as with simple daily activities due to a stroke she suffered in 1997 which resulted in right-side hemiplegia (i.e. inability to move her right hand). According to the married couple E. and their son Franciszek, this forced Genowefa L. to sign the last will with her left hand. Taking into account the testimonies of the defendants and witnesses as well as the findings of the forensic handwriting experts’ reports, the court commissioned, as was mentioned before, an examination of the disputed signature (Figure 1) at the Institute of Forensic Research.

Fig. 1. The disputed signature.

The court obliged the Institute not only to settle the question of the signature's authenticity, but also to determine which hand it was written with (left or right) and the provenance of the indentation in the vicinity of the signature. Also, the experts were to consider whether it was possible that the disputed signature had been executed by tracing the indentation (as proposed in the expert opinion) as well as to assess the testator's writing predispositions at the time when the document was signed. Moreover, the court asked whether a person of average writing skills would be able to trace an indented impression in such a way as to attain an effect similar to what was observed on the disputed document.

Before the process of reaching the conclusions is presented, especially those relating to the unusual indentation in the vicinity of the signature, the characteristics of both the disputed signature and the reference samples will be described.

The questioned signature had an angular general appearance, average and large size of characters, medium-sized ratios of the three zones of handwriting and a right-sided slant. In terms of motor features, it revealed a diverse mechanism of shading, significantly more intense in lines directed downwards and to the right, strong pressure and a letter-syllable impulse distribution. There were also feather lines in the letter endings and in the supplementary elements (dots) in lower case "i"s.

Reference samples, which were collected to settle the question of the disputed signature's authenticity, originated from a period of over 40 years (from 1943 to 1984). These samples appeared on various identity documents and in formal questionnaires as well as in private correspondence, i.e. letters and greetings cards. Among them there was a signature on another notarial act, written 15 years before the disputed one. The unquestioned writings of Genowefa L. were characterised by a diverse size of letters and varying slant, revealing her poor writing skills. They were written at slow speed with a predominance of letter impulse over syllable impulse and with inconsistent shading. Of great importance for the purposes of the identification process was that despite the above mentioned low level of writing skills of the subject, persistent and individual habits were present in her writings.

Initial examination of the disputed signature was conducted with a stereoscopic microscope with coaxial and angled lighting as well as at various magnifications. The inspection revealed that next to the main stroke of the upper case "L" there was a poorly visible line covered with a negligible amount of ballpoint pen ink (Figure 2). Moreover, alongside almost the whole of the disputed signature there was a colourless indentation parallel to the graphic lines (Figure 3 and 4).

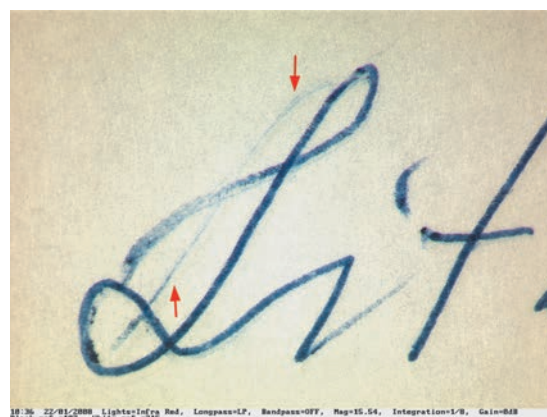

Fig. 2. The initial part of the disputed signature.

On the basis of microscopic observations it was also ascertained that in fact ballpoint pen ink partially covered the above mentioned indentations in the paper (Figure 5, 6, 7 and 8).

When examining the questioned signature in a spectral comparator (VSC 6000) to learn more about the impressions, an interesting effect was observed [3]. Due to the phenomenon of absorption, light radiation in near infrared was completely absorbed by components of the ink, which resulted in the disappearance of the graphic lines. This allowed the experts to ascertain that the colourless indentation is inseparably linked with the one impressed by the ball of the ballpoint pen (Figure 9 and 10).

On the basis of these observations the experts decided to perform an experiment. Its goal was to determine how such a regular indentation running alongside the signature's graphic line could have been made [4]. In order to achieve this, a series of signatures of

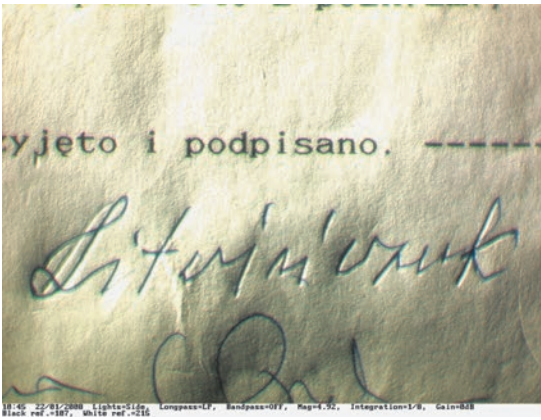

Fig. 3. The surname of the signature in angled lighting.

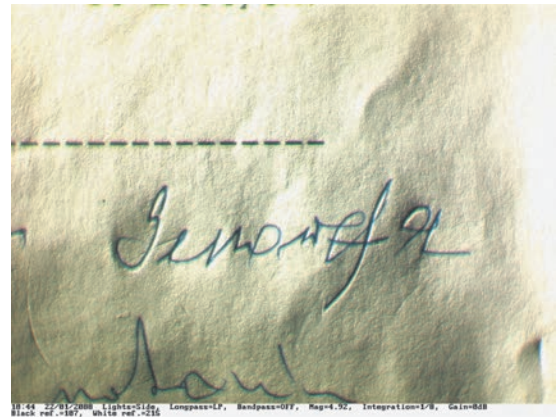

Fig. 4. The first name of the signature in angled lighting.

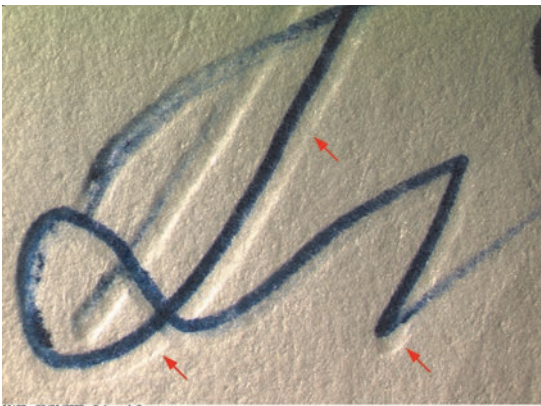

Fig. 5. The indented impression in a microscope field.

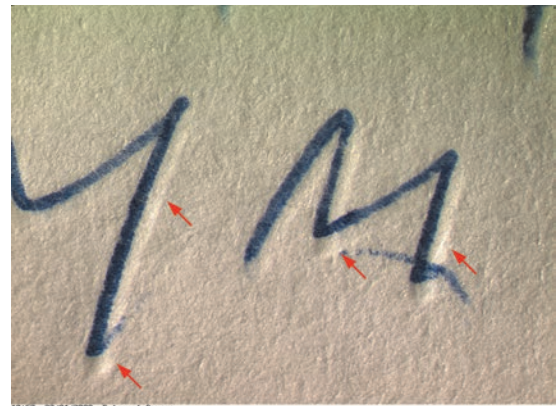

Fig. 6. The indented impression in a microscope field.

Fig. 7. The indented impression in a microscope field.

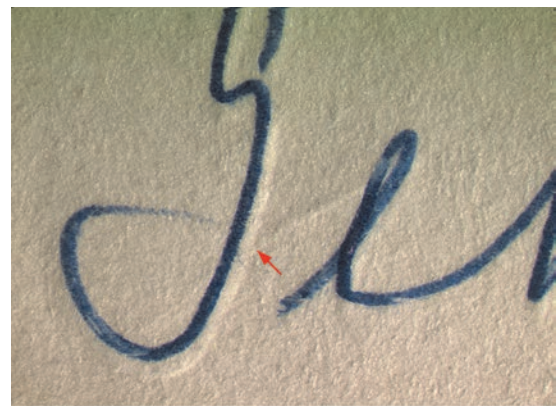

Fig. 8. The indented impression in a microscope field.

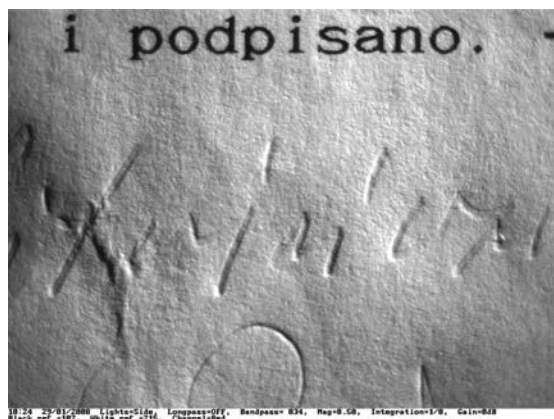

Fig. 9. Part of the surname in infrared.

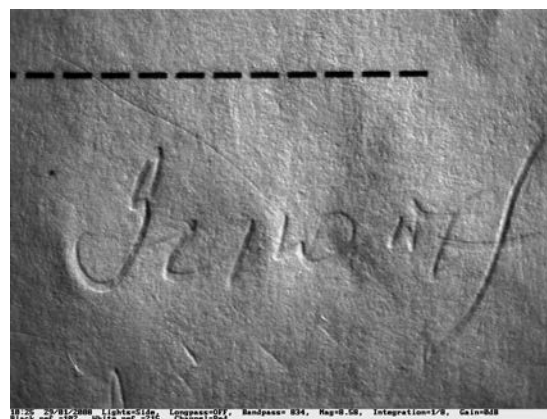

Fig. 10. Part of the first name in infrared.

the same composition as the disputed one were written. When executing them, a couple of variables were varied, such as the following: writing with the accustomed and unaccustomed hand, different ways of holding the writing instruments, using various types of pens (ballpoint pens, gel pens) and varying tip structures (diameter of the ball and the width of its bearing). The angle of inclination between the writing instrument and the surface was varied as well. Among the numerous trials, there were ones where colourless indented impressions occurred parallel to the graphic lines [6]. Such an effect, identical to the one observed in the vicinity of the disputed signature, was achieved in samples executed with a ballpoint pen that was held at a very acute angle in relation to the paper (Figure 11, 12, 13 and 14). Therefore, the experiment revealed that the peculiar indentation was a result of the simultaneous pressure of two parts of the ballpoint pen on the surface. One of them was the ball (which gave a typical indentation covered with ink) and the other was the bearing in which the ball was embedded (this produced the non-standard, colourless indentation). By the same time token, it was shown that both the standard and the non-standard indented impression (on the questioned document) were produced by the same writing action.

Taking into account the conclusions of the two previously submitted reports that had attempted to explain how the disputed signature had been forged, it was decided to carry out another experiment: firstly, the impressions of various signatures were transferred on to different sheets of paper; secondly, they were traced with writing instruments. Not a single trial showed an effect comparable with what was observed both in the disputed signature and in the samples produced during the first experiment, where the graphic lines ran per-

fectly regularly alongside the indentations. On the basis of the results obtained in this experiment it was thus shown that the questioned signature could not have been executed by transferring an indented impression of a specimen signature and then tracing it with a writing instrument. The provenance of the single line that was located next to the upper case "L" (Figure 2) was explained as well. It was simply due to writer's "false start", either as a result of insufficient ink flow or too acute an angle between the writing instrument and the surface. As a consequence of either one of these factors or both of them an indentation was produced covered with a negligible amount of ballpoint pen ink.

After establishing the provenance of the non-standard, "double" indentation within the questioned signature (Figure 15), it was subjected to a comparison with the indisputable samples of Genowefa L.'s writing (Figure 16 and 17). All the available features, which are customarily divided into five groups (i.e. general, topographical, measurable, motor and constructional), were examined in the course of the specialist analysis. The research showed the different provenance of the compared materials [1, 2, 5]. The most significant differences were related to the writing skills, speed and general appearance. Apart from these, the slant (of the handwriting) and the spaces between the signature segments were inconsistent as well as the height ratios of letters, e.g. lower case "f" to "e" and to upper case "G". The other different features were as follows: the mechanism of shading, layout of impulse, construction of characters such as "G", "L", "a", "f", "k", "n", "t" and "w" as well as their connective strokes, especially "L-i" and "c-z". To sum up, the individual set of features of Genowefa L.'s handwriting was different from that presented by the disputed signature. This allowed the experts to ascertain that the latter was inauthentic.

Fig. 11. Experimental samples in oblique lighting.

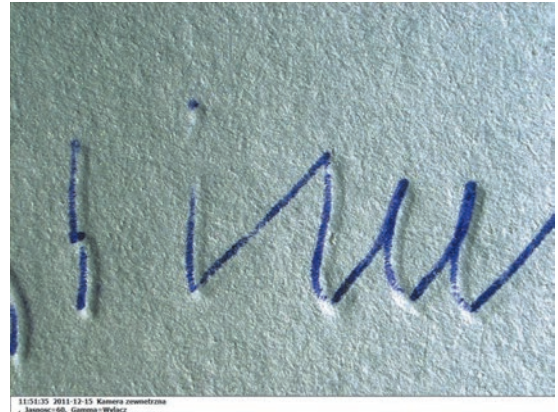

Fig. 12. Experimental samples in oblique lighting.

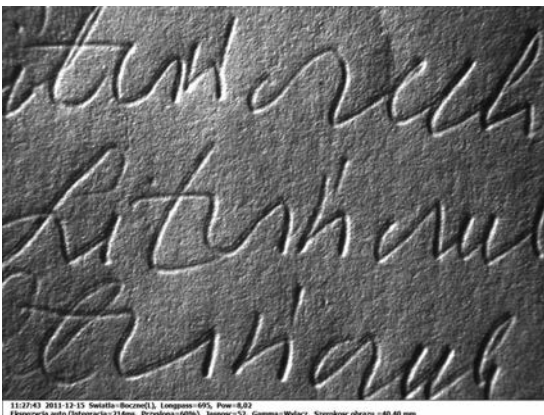

Fig. 13. Experimental samples in infrared.

Fig. 14. Experimental samples in infrared.

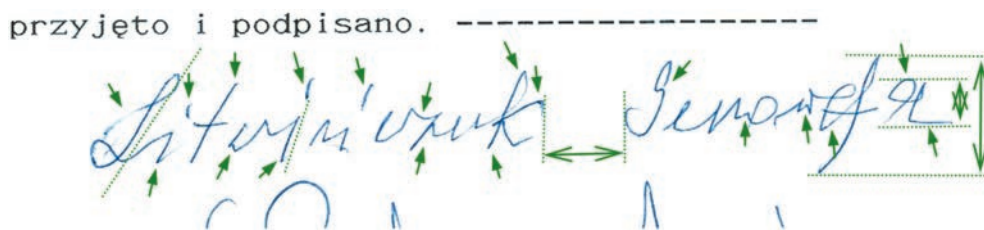

Fig. 15. The disputed signature.

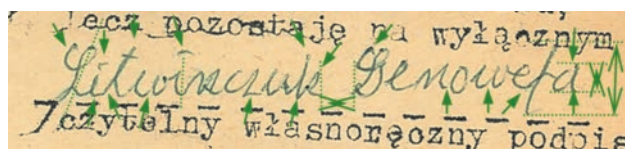

Fig. 16. The reference signature.

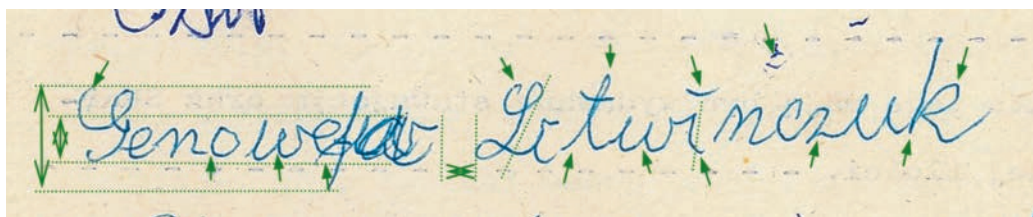

Fig. 17. The reference signature.

Finally, the hypothesis that Genowefa L. wrote the disputed signature with her unaccustomed hand (left in this case) was considered and consequently rejected [2, 4]. Above all, such a conclusion was justified by Genowefa L.'s low motor skills, which resulted in limitations in the dynamics of her writings and lack of fluency. The general appearance of her writing samples was chaotic and untidy, the shape of the baselines was irregular, the height and slant of the characters were variable and their construction simplified. These features indicated Genowefa L.'s lack of motor skills, even though the reference writings were produced with her right hand, i.e. the accustomed one. It should be emphasized that the disputed signature, on the other hand, presented higher fluency and writing dynamics, indicating that the person who had forged it was more skilful in handwriting than the would-be testator. It was ruled out that Genowefa L. had been able to write the disputed signature with her left hand (untrained or even trained to some extent) for two reasons. Firstly, a signature written with her left hand would have been of far worse graphic quality than those executed with the right one, since she used the latter to write with in daily life. Secondly, habitual features would have been reflected in the disputed signature, but no such characteristics were found. In light of the above considerations, as well as taking the would-be testator's old age and health into account, it was justified to reject the possibility that Genowefa L. wrote the questioned signature with her left hand.

To conclude, one should once again focus on the key aspects of the presented case. Undoubtedly, the most remarkable factor here was that a notarial act was forged, the drawing up of which is regulated by law and execution of which is entrusted to a "person of public trust" [2]. From the point of view of the authors' profession, the role of experimental research was equally important in this forensic expert opinion. It was the experiments that led to the determination of the actual provenance of the non-standard indentation. It was thanks to the experiments that the following hypothesis was rejected: that the disputed signature had been forged by transferring an indentation and then tracing it with a writing instrument. The importance of the technical examination of the document in this case should also be emphasized, even though only an examination of the handwriting was commissioned [3].

In the opinion of the experts of the Institute of Forensic Research, such an examination should be conducted obligatorily when drawing up every expert opinion in the field of forensic handwriting identification. This is so because it allows detection – using non-destructive, constantly improving techniques – of any fraudulent interference in the document and by doing this, enables confirmation or exclusion of its authenticity.

References

1. Czeczot Z., Tomaszewski T., Kryminalistyka ogólna, Wydawnictwo Comer, Toruń 1996.
2. Hołyst B., Kryminalistyka, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004.
3. Kelly J. S., Lindblom B. S., Scientific examination of questioned documents, CRC, Boca Raton 2006.
4. Krawczyński S., Nietypowy sposób trzymania narzędzia pisarskiego jako zamierzona deformacja pisma ręcznego, [in:] Aktualne tendencje w badaniach dokumentów, materiały XIII Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma, Kegel Z. [red.], Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2008.
5. Morris R. N., Forensic handwriting identification, Academic Press, London 2000.
6. Radley R. W., Lindblom B. S., Impressions/ink intersection sequencing – a comprehensive overview, *Journal of the American Society of Questioned Document Examiners* 2011, 14, 3–13.

Corresponding author

Corresponding author
 Dr Marcin Kunicki
 Instytut Ekspertyz Sądowych
 ul. Westerplatte 9
 PL 31-033 Kraków
 e-mail: mkunicki@ies.krakow.pl

PROBLEMATYCZNY RELIEF W OBREMBIE ZAKWESTIONOWANEGO PODPISU NA TESTAMENCIE NOTARIALNYM

W grudniu 2004 roku prokuratura sformułowała akt oskarżenia przeciwko notariuszowi, a także małżeństwu Cecylii i Dariuszowi E. oraz ich synowi Franciszkowi E. Notariusz został oskarżony o poświadczenie nieprawdy w związku z potwierdzeniem złożenia własnoręcznego podpisu przez Genowefę L. na testamencie notarialnym oraz o zeznanie nieprawdy co do okoliczności jego nakreślenia. Natomiast przeciw pozostałym osobom skierowano oskarżenie o sfalszowanie podpisu spadkodawczyni. Podstawą stały się wnioski dwóch opinii pismoznawczych wskazujące na nieautentyczność sygnatury Genowefy L. Sprawa znalazła dalszy ciąg w sądzie. W toku postępowania sądowego pozyskano dwie kolejne ekspertyzy bazujące na oryginale testamentu, w których biegli, dowodząc nieautentyczności podpisu Genowefy L., wskazali także na sposób jego fałszerstwa [2]. Mianowicie miałyby on powstać w wyniku wodzenia narzędziem pisarskim po wcześniej naniesionych na dokument przetłoczeniach linii graficznych, a więc po śladach bezbarwnego reliefu. Sąd, w związku z zarzutami oskarżonych i ich obrońców co do treści wydanych opinii, dopuścił kolejny dowód z opinii pismoznawczej, powołując biegłych z Instytutu Ekspertyz Sądowych w celu rozstrzygnięcia wszystkich zaistniałych wątpliwości związanych z okolicznościami sporządzenia podpisu na zakwestionowanym testamencie.

Testament ten na prośbę Dariusza E. miał zredagować notariusz. Zgodnie z jego treścią, wolą spadkodawczyni było przekazanie na własność wnukowi Franciszkowi E. całego udziału w nieruchomości. Sygnowanie dokumentu miało miejsce w domu Genowefy L., dzień po ustnych uzgodnieniach pomiędzy Dariuszem E. a notariuszem, z powodu jej złego stanu zdrowia niepozwalającego na osobiste stawienie się w kancelarii notarialnej. Genowefa L. miała bowiem poważne problemy z poruszaniem się i porozumiewaniem, jak też z wykonywaniem prostych codziennych czynności, z uwagi na przebyty w 1997 roku udar mózgu z porażeniem prawostronnym. Schorzenie to skutkowało między innymi brakiem ruchów czynnych kończyny górnej, co według małżeństwa E. i ich syna Franciszka wymogło na Genowefie L. podpisanie testamentu lewą ręką. Sąd, mając na względzie zeznanie oskarżonych i świadków, jak również ustalenia ekspertyz pismoznawczych, postanowił kolejny raz zasięgnąć opinii, i jak wspomniano wcześniej, zlecił wykonanie badań w Instytucie Ekspertyz Sądowych, których przedmiotem miał być ponownie podpis na wspomnianym dokumencie notarialnym (rycina 1). Zleceniodawca, obligując do przeprowadzenia badań jego autentyczności, zwrócił się także o rozstrzygnięcie innych istotnych dla sprawy kwe-

stii, a mianowicie, którą ręką sporny podpis wykonano oraz jakie było pochodzenie reliefu widocznego w jego obrębie. W przypadku reliefu należało rozważyć możliwość sporządzenia spornej sygnatury po bezbarwnych liniach wgniecia, jak też ocenić predyspozycje pisarskie spadkodawczyni w czasie jej nakreślenia. Jednocześnie sąd zobowiązał biegłych do wypowiedzenia się, czy osoba o przeciętnych możliwościach pisarskich byłaby w stanie tak poprowadzić linię graficzną po śladach reliefu, by osiągnąć efekt, jaki obserwuje się w dowodowym podpisie.

Przed przedstawieniem procesu dochodzenia do faktycznych ustaleń, zwłaszcza w związku z charakterem reliefu w obrębie spornej sygnatury, zostanie podana charakterystyka pismoznawcza przedmiotu badań, jak też zebranych w sprawie wzorów porównawczych.

Zakwestionowany podpis cechował kątowy obraz ogólny, przeciętna i duża wielkość znaków, jak też średnia wielkość proporcji elementów poszczególnych stref pisma przy prawostronnym nachyleniu. Pod względem motorycznym wykazywał zróżnicowany mechanizm cieniowania, zdecydowanie mocniejszy w liniach skierowanych w dół i w prawo, silny nacisk oraz literowo-sylabowy rozkład impulsu. Uwagę zwracały również adiustacje w literach (głównie końcowe) oraz w elementach uzupełniających minuskuł „i”. Skompletowane na potrzeby zleconych badań, celem rozstrzygnięcia kwestii autentyczności spornego podpisu, wzory pisma ręcznego i podpisów Genowefy L. sporządzone zostały na przestrzeni niemal 40 lat (od roku 1943 do 1984). Znajdowały się one na dokumentach tożsamości, formularzach urzędowych, a także w prywatnej korespondencji, tj. na listach i kartkach okolicznościowych. Jako materiał porównawczy wskazano również podpis na akcie notarialnym, który spadkodawczyni nakreśliła 15 lat wcześniej niż ten, jaki miała złożyć na spornym testamencie. Bezsporne rękopisy Genowefy L. cechował niski poziom wyrobienia pisma przy zróżnicowanej wielkości liter i zmiennym nachyleniu ich osi do linii podstawowej. Sporządzono je w wolnym tempie, z przewagą impulsu literowego nad sylabowym, jak też z niekonsekwentnym cieniowaniem linii graficznej. Co ważne, pomimo wspomnianej niskiej klasy pisma porównawczych wzorów, występowały w nich utrwalone i swoiste nawyki pisarskie, istotne z punktu widzenia analizy graficzno-porównawczej.

Prowadzone już na etapie wstępnym badania optyczne przedmiotowego podpisu dokonane za pomocą mikroskopu stereoskopowego przy oświetlaniu dokumentu światłem padającym prostopadle i ukośnie oraz stosowaniu różnych powiększeń wykazały, że obok za-

sadniczej linii tworzącej majuskułę „L” znajdowała się słabo widoczna kreska wysycona śladową ilością pasty długopisowej (rycina 2), a w obrębie niemal całego podpisu istniał bezbarwny relief umiejscowiony równoległe do linii pisma (rycina 3 i 4).

Jednocześnie na podstawie obserwacji mikroskopowych śladów reliefu stwierdzono, że w rzeczywistości pasta długopisowa częściowo wypełniała pozostawione w papierze wgniecenia (rycina 5, 6, 7 i 8).

Badając przedmiotową sygnaturę w komparatorze spektralnym (VSC 6000) w związku z charakterem wspomnianego reliefu, zarejestrowano interesujący efekt [3]. W wyniku zjawiska absorpcji promieniowanie światła w zakresie bliskiej podczerwieni uległo całkowitemu pochłonięciu przez składniki pasty długopisowej, co sprawiło, że stała się ona niewidoczna. Dzięki temu stwierdzono, że bezbarwne ślady wgnieceń nierozdzielnie związane są z reliefem pochodzącym od kulki narzędzia pisarskiego (rycina 9 i 10).

Bazując na tych obserwacjach, postanowiono przeprowadzić eksperyment badawczy, by uzyskać odpowiedź na pytanie, w jaki sposób mogło dojść do powstania tak regularnych śladów reliefu biegnących obok linii graficznej w podważanej sygnaturze [4]. W tym celu sporządzono szereg podpisów, adekwatnych treścią do przedmiotowej kompozycji, uwzględniając kilka zmiennych, tj. kreślenie wzorów ręką nawykłą i nienawykłą w pisaniu, sposób trzymania narzędzia pisarskiego, jego kąt nachylenia względem podłoża, rodzaj (długopis i żelopis) oraz budowę końcówki (szerokość obsadki i średnicę kulki). Wśród licznych prób znalazły się zapisy, w których równoległe do barwnych linii długopisowych przebiegały ślady bezbarwnych linii wgnieceń w papierze [6]. Tego rodzaju wizualny efekt, zgodny z tym, jaki wystąpił w kwestionowanej sygnaturze, osiągnięto we wzorach kreślonych długopisem prowadzonym pod bardzo małym kątem w stosunku do kartki (rycina 11, 12, 13, 14). Przeprowadzony eksperyment wykazał więc, że specyficzny relief to wynik jednoczesnego nacisku na podłoże w czasie pisania dwóch części narzędzia pisarskiego, tj. jego kulki (dającej standardowy relief wypełniony materiałem kryjącym) oraz obsadki, w której wspomniana kulka jest osadzona (dającej nietypowy, bezbarwny relief). Tym samym dodatkowe ślady regularnych linii wgnieceń, widoczne obok linii naniesionej długopisem, powstały w jednym akcie pisarskim.

Mając także na względzie tezy zawarte w dwóch z wydanych w sprawie ekspertyz dotyczących sposobu fałszerstwa podpisu na testamencie, postanowiono przeprowadzić kolejny eksperyment polegający na wodzeniu narzędziem pisarskim po przeniesionych na kartki papieru śladach reliefu dowolnej kompozycji graficznej. W żadnym z przypadków nie uzyskano efektu, w którym linia graficzna przebiegałaby tak regularnie na całej jej długości wzdłuż istniejących przetłoczeń, jak obser-

wowano to w podpisie dowodowym oraz we wzorach doświadczalnych powstałych podczas pierwszego eksperymentu. Na podstawie uzyskanych obrazów wykluczono zatem, by podpis na przedmiotowym testamencie powstał w wyniku wodzenia po wcześniej odcisniętych śladach reliefowych innego wzoru. Tłumacząc natomiast charakter kreski słabo wysyconej materiałem kryjącym (rycina 2) znajdującej się obok majuskuły „L” w nazwisku, ustalono, że była ona wynikiem tzw. falstartu pisarskiego. Mogła powstać na skutek dwóch czynników: niedostatecznego spływania materiału pisarskiego w momencie składania spornego podpisu i (lub) zbyt małego kąta, pod jakim jego wykonawca prowadził długopis. W rezultacie wystąpienia jednego lub drugiego czynnika bądź obu powstał relief wypełniony znikomą ilością pasty długopisowej.

Po ustaleniu przyczyn powstania nietypowego, „podwójnego” reliefu w obrębie przedmiotowej sygnatury (rycina 15), poddano ją badaniom graficzno-porównawczym, w których zestawiona została z bezspornymi wzorami pisma i podpisów Genowefy L. (rycina 16 i 17). W trakcie specjalistycznej analizy uwzględniono wszystkie możliwe do prześledzenia własności pisma związane z cechami syntetycznymi, topograficznymi, mierzalnymi, motorycznymi i konstrukcyjnymi, dowodząc odmienności porównywanych materiałów [1, 2, 5]. Szczególnie na uwagę zasługiwały rozbieżności odnoszące się do klasy graficznej podpisów, ich dynamiki pisania czy ogólnego obrazu. Poza tym inaczej prezentowały się w nich odstępy między członami, wielkości proporcji, np. wysokości minuskuły „f” do wysokości minuskuły „e” oraz majuskuły „G”, jak też wartości kątów nachylenia osi znaków do linii bazowej pisma. Odmienny charakter w tych materiałach miał również mechanizm cieniowania, rozkład impulsu oraz sposób kreślenia liter „G”, „L”, „a”, „f”, „k”, „n”, „t” i „w”, a także wiązań znaków, zwłaszcza „L-i” i „c-z”. Podsumowując, indywidualny zespół cech graficznych zakwestionowanej sygnatury, inny od występującego we wzorach referencyjnych, pozwolił wykluczyć jej autentyczność.

Na koniec, podejmując hipotetyczne rozważania w związku z możliwością wykonania dowodowej kompozycji przez Genowefę L. ręką nienawykłą do pisania (w tym wypadku lewą), odrzucono taką ewentualność [2, 4]. Słuszność prezentowanego stanowiska uzasadniała przede wszystkim niska klasa graficzna pisma spadkodawcy przy jej małej sprawności motorycznej, co tym samym rzutowało na ograniczenia w dynamice kreślenia i płynności przebiegu linii pisma. Obraz grafizmu tej osoby był chaotyczny, niestaranny, wiersze miały nieregularny przebieg, a znaki różnicowaną wysokość i nachylenie oraz prostą budowę. Cechy te świadczyły o dużej nieporadności pisarskiej Genowefy L., mimo że rękopisy wykonała ręką prawą, czyli nawykłą w pisaniu. Odnosząc się do obrazu dowodowego podpisu, należa-

ło podkreślić jego znacznie wyższą klasę i dynamikę wykonania, a tym samym dużo większe możliwości pisarskie osoby, która dopuściła się fałszerstwa podpisu w porównaniu z tymi, jakie prezentowała spadkodawczyni. Wykluczono, by Genowefa L. była w stanie sporządzić sporną kompozycję ręką lewą (niewyćwiczoną, czy nawet wyćwiczoną w jakimś stopniu) z racji następujących przyczyn: po pierwsze, podpis wykonany lewą ręką byłby dużo gorszej jakości graficznej niż podpisy wykonane ręką prawą, a więc tą, którą osoba ta pisała na co dzień. Po drugie, nawykowe cechy indywidualne pisma Genowefy L. znalazłyby odzwierciedlenie w dowodowej kompozycji, których jednak w niej nie stwierdzono. W świetle powyższych rozważań, a także mając na uwadze stan zdrowia oraz wiek spadkodawczyni, zasadne było odrzucenie możliwości wykonania spornej sygnatury lewą ręką przez Genowefę L.

Konkludując, należy zwrócić uwagę na zasadnicze aspekty wiążące się z zaprezentowaną sprawą. Niewątpliwie na pierwszy plan wysuwa się fakt fałszerstwa podpisu na szczególnym dokumencie, jakim jest akt notarialny, którego powstanie regulują przepisy prawa, a jego wykonanie powierza się osobie zaufania publicznego [2]. Niemniej, z punktu widzenia dziedziny wiedzy reprezentowanej przez autorów pracy, równie istotna jest rola badań eksperymentalnych w ekspertyzie kryminalistycznej, które doprowadziły do ustalenia faktycznego stanu rzeczy co do pochodzenia nietypowego reliefu. To dzięki nim zdecydowanie odrzucono tezę o fałszerstwie podpisu Genowefy L. metodą kopiowania „na sucho”, a następnie wodzenia narzędziem pisarskim po liniach odcisniętego wzoru. W tym kontekście należy również podnieść znaczenie technicznych badań dokumentu w *stricte* pismoznawczej ekspertyzie [3]. Zdaniem biegłych z Instytutu Ekspertyz Sądowych, tego rodzaju badania winny być prowadzone obligatoryjnie przy opracowywaniu opinii dotyczących analizy identyfikacyjnej pisma i podpisów. Pozwalają one bowiem wykryć ingerencję w pierwotny stan dokumentu, a tym samym ustalić jego fałszerstwo bądź wykluczyć taką ewentualność przy wykorzystaniu nieinwazyjnych, coraz doskonalszych technik badawczych.